

RUSYA'DA TOPRAK KÖLELİĞİ SİSTEMİ

Pelin ESEN

Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, pelin.esen@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0879-9497

Esen, Pelin. "Rusya'da Toprak Köleliği Sistemi". idil, 103 (2023 Mart): s. 280–291. doi: 10.7816/idil-12-103-01

 Z

Kölelik, binlerce yıldır dünya üzerinde varlık gösteren bir kurumdur. İnsanları hak ve hürriyetlerinden mahrum bırakan kölelik sistemi, Antik Dönem'den günümüze kadar uzanan köklü bir geçmiŐe sahiptir. Rusya'da da Ortaçağ' da ortaya çıkan kölelik kurumunda, köle sınıfını önceleri savaşlarda esir alınan farklı ırklara mensup kişiler oluştururken bu durum ülkenin tarıma dayalı bir ekonomi prensibine geçmesiyle birlikte değişir ve köylü halkın k leleştirilmeye başlandığı görülür. XI. yüzyılda Kiev Rus Devleti zamanında  zg r olmayan köylü yoktur ancak ülke sınırlarını genişletmek amacıyla yapılan savaşlarda kullanılacak asker sayısının ve elbette ordunun maddi gücünün arttırılabilmesi için köylülere ihtiyaç duyulmuş ve köylülerden vergi alınmaya başlanmıştır. Savaşlarda kazanılan yeni yerlere köylüler yerleştirilmiş, bu köylülere devlet tarafından işletmeleri amacıyla toprak verilmiş ve tarımla uğraşmaya teşvik edilmiştir. Devlet, köylülere verdiği toprakların karşılığında vergi almıştır. Yıllar içerisinde alınan vergilerin artması, yeni vergi koşullarının gelişmesine ve köylüler arasında gelir durumlarına göre ayrımlar yapılmasına neden olmuştur. XIV. yüzyıla doğru tüm köylüler devlete bağlanarak vergi yükümlülüğüne tabi tutulmuş ve kölelik yolunda ilk adım atılmıştır. XVI. yüzyılda ise çıkarılan kanunnamelerle birlikte köylü halk tamamen toprağa ve devlete bağlanarak resmi olarak k leleştirilmiştir. Bu  zelliğiyle Rusya'daki kölelik sistemi diğer dünya ülkelerindeki kölelik sistemlerinden ayrılır. Diğer dünya ülkelerinde başka ırklara mensup kişiler köle olarak kullanılırken, Rus devletleri, kendi halkını, kendi köylüsünü k leleştirmiş ve tüm ekonomisini onlar üzerinden yürütmüştür. Rusya'da kölelik kurumu, yüzyıllar boyunca ülkenin temel ekonomik kaynağı olmuştur. Rusya'da kölelik sistemi, Batı Avrupa'da ortaya çıkan ve tüm dünyada etki gösteren aydınlanmacılık ve hümanizm hareketleri sonucu, ülkenin önde gelen aydın kesiminin çabası ve etkisiyle ancak XIX. yüzyılda ar II. Aleksandr zamanında kaldırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kölelik, Rusya'da toprak köleliği sistemi, toprak köleliğinin kaldırılması

Makale Bilgisi:

Geliş: 16 Aralık 2022

Düzeltme: 29 Ocak 2023

Kabul: 12 Şubat 2023

Giriş

Kölelik, kavramsal olarak bir insanın sahip olması gereken hürriyet hakkından yoksun bırakılarak bir başkasının malı sayılması durumu olarak ifade edilmektedir. Kimi farklı tanımlarda ise kölelik; toprak, hayvan gibi iktisadi kaynakları elinde tutan insanın, kendi olanaklarını aşan işleri gördürmek üzere ihtiyaç duyduğu fiziksel iş gücünü tedarik etme biçimi olarak da adlandırılmaktadır. Söz konusu bu iş gücünü sağlayabilmek amacıyla kullanılan köleler tarih boyunca alınıp satılabilen, üzerlerinde tasarruf hakkının kurulabilmesi için gerektiğinde doğrudan şiddete maruz kalabilen, değeri artan veya azalan varlıklar olarak görülmüşlerdir. Kısacası kölelik, binlerce yıllık mazisi ile insanın kendi ırkını en acımasız şekilde sömürdüğü çok eski bir gelenek yahut kökleşmiş bir kurumdur (Bakır, 2016:2).

Kölelik, tüm eski topluluklarda ortak bir kurum olarak görülür. Bunun sebebi, kölelerin ekonomik yaşamın ayrılmaz bir parçası olmalarından kaynaklanır. İnsanlar doğar ve ölür, medeniyetler yükselir ve çöker, fakat ekonomik temel - toprakta özel mülkiyet, tarım, küçük kapalı ekonomi - hiç değişiklik göstermeden kalır (Bozkurt, 1983:66).

Rusya'da kölelik de ekonominin ve tarımın gelişmeye başlamasıyla ortaya çıkar. Rusya'da köleler, ülke ekonomisini ayakta tutan iş gücünü oluştururken kendileri toplumun en aşağı sınıfını teşkil ederler ancak uygulanış biçimiyle Antik dünyanın büyük imparatorluklarındakinden ya da yenedünyadaki siyahi Afrikalıların köklerinden koparılıp başka ülkelere götürülmesinden farklıdır (Slivak vd. 2005:6).

Rusya'da toprak köleliği sistemi, Ortaçağ'ın geride kalmış, köhnemiş koşullarında gelişir. Köle sınıfını ilk zamanlarda farklı ırklardan gelen, savaşlarda esir alınmış insanlar oluştururken, zamanla bu sistem farklılaşır ve devletin başında bulunan yöneticiler ve onlara yakın olan soylular, kendi ülke vatandaşları olan Rus köylüsünün tüm özlük haklarını gasp ederek onları köleleştirir.

Rusya'da Kölelik Sisteminin Doğuşu ve Gelişimi

Eski Kiev Rus Devleti'nde özgür olmayan köylü yoktur. Bu dönemde kişilere ait özel topraklarda ücretli olarak çalışan çiftçiler bulunmaktadır. Bunlar dışındaki tüm köylüler özgürdürler ve kendi topraklarında çalışmaktadırlar (Civelegova vd. 1911:2). Bu dönemde toprakla ilgilenenlerin sayısı oldukça azdır çünkü Rusya tarihinin ilk zamanlarında zenginlik kaynağı ticaret ve avcılıktır. Toplumun zengin kesimi dikkatini toprağa değil ticarete yönlendirmiştir. Knezler de bu dönemde toprakla çok ilgili olmamışlardır. Rusya'da toprakla ilgili faaliyetlere XI. yy.dan itibaren başlanmıştır. XI. yy.dan önceki eserlerde boyar ve knezlerin toprak hâkimiyetine dair bilgilere rastlanmamaktadır. XI. yy.dan sonra ise toprak işlerinde kullanılanların köylüler değil, uşak ve köleler olduğu görülmektedir. Rus topraklarındaki köleler, çoğunlukla savaşlarda esir düşen yabancı halkların vatandaşlarıdır, ancak bir kısmı ise borç aldığı kişilere borcunu ödeyememesi sonucu köle durumuna düşen Rus vatandaşlarıdır (Makariy, 1911:5).

Kiev Rus Devleti'nde toplumun zengin kesiminin toprağa olan ilgisinin azlığı sebebiyle pek çok boş toprak bulunmaktadır. Bu sebeple isteyen herkes, istediği toprağa sahip olabilmektedir ancak toprağa olan ilgi az olduğundan, Kiev Rusya'sında toprak sahibi olan köylü sayısı oldukça azdır. Bu toprak sahibi köylüler de kolektif toprak sahibi ve bireysel toprak sahibi şeklinde ikiye ayrılmışlardır. Birincisinde tek bir kişi değil, bütün köylü topluluğu, işletilecek topraklar üzerinde söz sahibidir. İkinci durumda ise, toprak sahibi tek bir kişidir. Ancak her iki durumda da köylü, kendi toprağını işlemektedir. Büyük toprak sahibi beyler, topraklarını ev hizmetçilerinin emeğini kullanarak işlemektedirler, o dönem özgür olan köylüler, beylerin topraklarında çalışmamaktadırlar. Kiev Rusya'sında toplumun alt kesimini özgür toprak sahibi köylüler ve o dönemde insan olarak değil eşya olarak nitelenen, ev işlerinde kullanılan, özgür olmayan uşaklar ya da köleler şeklinde ikiye ayrılan gruplar oluşturmaktadır. Vladimir Monomah'tan öğrendiğimize göre, kendi köyleri olan köylülerin ve özgür toprak sahibi köylülerin durumu, toplumun diğer sınıflarının durumlarıyla aynı değildir. Köylüler knezlere vergi ödemekle mükellef olan toplumun alt sınıfını teşkil etmektedirler. Bir köylüyü öldürmenin cezası, bir knezi ya da boyarı öldürmenin cezasından çok çok azdır. Bir de bir köylünün vefatının ardından birinci dereceden bir erkek akrabası yok ise, tüm mal varlığı kneze kalmaktadır (Makariy, 1911:6).

XI. yy.da Kiev Rusya'sı tek tür bir topluluk olmaktan çıkmıştır. Çünkü Novgorod knezi Yaroslav Vladimiroviç, Varyagların da desteğini alarak Büyük Kiev Knezi I. Svyatopolk'un üzerine bir sefer düzenlemiş ve Kiev'i ele geçirmiştir. Novgorod Knezliği, Varyag ordusundan asker kiralayabilmek için kendi halkından vergi toplamaya başlamıştır. Her köylü gelir durumuna göre vergi ödemiştir. Bu sisteme göre köylüler 4 gümüş kuna, muhtarlar 10, boyarlar ise 18 grivna öderler. Böylelikle alt sınıf, üst sınıftan 135 kat daha az vergi vermiştir. Sınıflar arasındaki fark, Novgorod Knezliği için karakteristik bir özellikken, Eski Kiev Rusya'sındaki diğer bölgelerde halkın gelir durumlarındaki farklılık oldukça dikkat çekicidir. Bu bölgelerde alt sınıfı oluşturan topluluğa hem şehirlerde hem de köylerde yaşayan devlete vergi ödemekle

mükellef olan “çyornıye lyudi” yani vergi ödemekle mükellef köylüler olarak adlandırılan kişiler dâhildir (Engelman, 1900:8).

Gelir durumlarıyla ilişkilendirildiğinde, köylüler nüfusun en fakir topluluğunu oluştururlar. Bununla bağlantılı olarak ülkenin resmi yaşamında köylüler, özel bir katılıma sahiptirler. Toplumun alt sınıfı vergi ödemekle mükelleftir, yani o, belli bir yükümlülük taşır, devlete vergi öder, kneze ihtiyaç olduğunda bir ordu oluşturma imkânı verir.

Rusya tarihinin eski dönemlerinde köylüler, bir vatandaşın sahip olduğu tüm haklara ve kendi taşınmaz mallarına sahiptirler. Zenginleşen bir köylünün yüksek sınıfa geçmesini engelleyen hiçbir durum söz konusu değildir.

Tamamen özgür olan köylülerin yanı sıra bu eski dönemde, sonraları toprak köleliği durumuna yaklaşacak olan, sahiplerinin işlerinde çalıştırılan köle sınıfı (rab-holop) vardır. Bunlar ücretli işçiler (roleynıye zakupı ya da naymitı) olarak adlandırılırlar. Ancak onları, kelimenin tam anlamıyla ücretli işçiler diye betimlemek zordur. Toprak sahipleri, bu işçilere bir parça toprak ve yaşamlarını idame ettirmeyi sağlayacak tüm gerekli eşyaları vermektedir. Böylelikle onlar, sahiplerine oldukça güçlü bir şekilde bağımlı olan toprak kiracısı olmaktadır. Bu insanlar, geleceğin beyine bağımlı toprak kölelerinin ilk tohumudur. Bu grup insanların sayısı, XII. ve XIII. yy.da daha da artar. Pridneprovye bölgesinin doğal zenginliklerinin azalması ve göçebe topluluklarının aralıksız kıyımları köylüleri harap etmiş ve onların pek çoğunun bağımsızlıktan bağımlı duruma geçmelerine neden olmuştur. Ayrıca bu sebepler, nüfusun Pridneprovye’den Oka ve Volga nehirleri arasında kalan bölgeye göç etmelerini gerektirmiştir. Bu bölgede halkın kaderini derinden etkileyecek olan toprak köleliği, yeni koşullarla beraber ortaya çıkmıştır (Engelman, 1900:15).

Rus toplumunun alt sınıflarının durumu, ülkenin devlet ve mülkiyet yaşamının Pridneprovye’den Oka ve Volga bölgesine taşınması sonucu değişmesiyle bambaşka bir hal almıştır. Yeni bölgenin yerleşim koşulları ve yeni mülkiyet şartları ticari faaliyetleri değil, tarım faaliyetlerini ön plana çıkarmıştır. Güneyden kuzeye taşınma, en çok, işlenmeye elverişli toprakları ele geçiren knez ve büyük boyarlar için yararlı olmuştur. Gücsüz köylülere ise ele geçirilen bu verimli topraklarda, toprağı işlemek için belli bir kira ücreti ödemek düşmüştür. Köylüler, yerleştikleri toprakların sınıfına göre ayrılmışlardır. Devlet topraklarında yerleşen köylüler “vergi ödemekle yükümlü köylü” (Çyornıye krestyane); bizzat hükümdara ait topraklarda yerleşenler vergi ödemeyen köylüler (dvortsoviye krestyane) diye adlandırılırlar. Ancak köylülerin pek çoğu toprak beylerine, kilise ve manastırlara ait topraklarda yerleşmişlerdir. XIV. yy.a doğru köylülerin durumu tamamen belirginleşmiştir. Kendi toprağının sahibi olan köylü artık kalmamıştır. Tüm köylüler toprak kiracısı konumuna düşmüşlerdir (Engelman, 1900:16).

Bu dönemde köylüler, toprak beyleriyle “toprak kullanım belgesi” (poryadnaya zapis) adı verilen özel bir sözleşme yapmışlardır. Bu sözleşmeye göre köylüler, toprak beyinin mülkiyetinde 5-10 yıl arası boyunca yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Bu kiracılık döneminde köylüler, kiraladıkları toprakları hiç boşluk bırakmadan işlemek, yaşadıkları evlerin dayanıklılığını devam ettirmek zorundadırlar ve sözleşmede belirlenen kira süreleri dolmadan buldukları toprağı terk edememişlerdir. Belirlenen süre dolmadan kiraladıkları toprakları terk edenler, toprak beylerine cayma tazminatı ödemişlerdir. Eğer bu tazminatı ödemediyse, toprak sahibi hakkını mahkemede arayabilme hakkına sahip olmuştur. Diğer taraftan, toprak beyi de belirlenen süre dolmadan köylüleri topraklarından çıkaramamış, aksi takdirde o da cayma tazminatı ödemek zorunda kalmıştır. Bu sözleşmelerin yapılabilmesi için kiralanan toprakların temizlenmiş, işlenmeye hazır durumda olması gereklidir. Eğer topraklar temizlenmemişse ve işlenmeye hazır duruma getirilmemişse, “toprak kullanım belgesi” başka koşullarla yeniden düzenlenmiştir: Toprağın sürülmesi ve işlenmeye hazır duruma getirilmesi için köylüye, toprak beyine ödeyeceği vergileri 3-5 yıla yayması noktasında bir kolaylık sağlanmıştır. Bu süre içerisinde toprak beyinin mülkiyeti ancak hazır hale gelebilmiştir. Köylülerin, toprakları işlenmeye hazır hale getirebilecek hiçbir aleti, hayvanı, hayvanlarını besleyecek ekmeği yoktur. Tüm bu ihtiyaçları karşılanmadığı sürece, toprağın gelir getirmesi imkânsızdır. Toprağın gelir getirmesi için, özellikle de temizlenmemiş toprağın gelir getirebilmesi için oldukça uzun bir süre beklemek gereklidir. Öncelikle ağaçları kesmek, ormanı kaldırmak, gerekli yapıları inşa etmek, avlu ve tarlaları çevirmek, tüm bunlardan sonra ürün vermesini beklemek gerekir. Ancak bu söylenenlerin yapılması, köylünün toprak beyinden borç para almasına bağlıdır. Köylü, beyinden toprak, hayvan, alet, hem tohum için hem de yemek için ekme ve hatta nakit para almak zorundadır. Durum böyle olunca, köylü, beyin sadece kiracısı değil, aynı zamanda da borçlusudur. Köylüler borçlarının tamamını ödemediği için buldukları topraklardan ayrılamamışlardır. Borçlarının tamamını ödemeleri de çok zor olduğundan, üzerinde oturdukları toprak parçasına bağımlı hale gelmişlerdir. Topraklar bir beyden başka bir beye geçebilir ancak köylüler yine de toprağına bağımlıdır ve toprakla ve eski beylerine olan borçlarıyla beraber onlar da başka bir beyin eline geçerler (Makariy, 1911:13).

Beylerinden gümüş para Şeklinde borĉ aldıkları iĉin "g m şl kler" (serebryanniki) olarak adlandırılan borĉlu köylülerin sayısı gitgide artmıştır. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, kimsenin sahibi olmadığı toprakları eken köylülerin hızla iflas etmeye başlaması, ikincisi ise köylülerin toprak beylerine olan borĉlarının artmasıdır. Özgür,  cretli iřĉi olarak ĉalıřacak kişilerin yokluğu, beylerin topraklarını köylü kiracılara vermesini gerekli kılmış, aksi halde toprakları işlenmediği iĉin hiĉbir gelir getirmemiştir. Bu sebeple bazı beyler arasında ĉalıřan bir el iĉin, köylüler iĉin tartışmalar ĉıkmıřtır. Bu noktada daha zengin olan beyler köylülere daha fazla ayrıcalık vererek, onları kendi topraklarına ĉekmiřlerdir. Bir bey iĉin en doğru hesap, köylüye daha fazla borĉ vererek onun topraklarından gitmesine engel olmaktır. Köylünün bu Şekilde beye borĉlanması, özel köylülerin toprağa bağlanması'nın bařlangıĉ noktasını ortaya ĉıkmıřtır. XVI. yy.'ın sonuna doğru ise bu sistem tam anlamıyla oturmuş ve köylüler toprağa bağlanmıştır (Makariy, 1911:15).

XIV. – XVI. yy.lar arasında devlete bağlı köylülerin durumunda değişiklikler olmuştur. Devlet köylüleri ilk başta kendilerinden başka kimseye ait olmayan devlet topraklarında yaşamışlardır. Ancak derebeylik zamanında knez h kimiyetlerinin aralıksız gelişimiyle, knezler kendi özel mülkiyeti olarak gördüğü derebeyliğinin sınırlarına giren tüm topraklarda söz sahibi olmaya başlamışlardır. Devlet köylüleri artık kendi topraklarında değil, büyük knezin topraklarında yaşamaya başlamış ve bu topraklar iĉin büyük kneze vergi ödememiştir. Dolayısıyla devlet köylüleri de artık kiracı durumuna düşmüşlerdir. Derebeyleri, aralarında, devlete vergi ödemekle mükellef olan köylülerin kendi sınırlarından ĉıkmaması iĉin bir sözleşme imzalamışlardır. Bu sözleşmede, nüfus sayımında kaydedilen köylüleri, derebeylerinin birbirlerinden devralmaları yasaklanmıştır. Böylelikle, devlet köylüleri de iĉinde yaşadıkları derebeylik sınırlarına hapsedilmiş ve bağlanmışlardır. Moskova Rus Devleti'nin yükselişi zamanında, bütün küçük derebeylikleri tek bir büyük derebeylik altında toplanmıştır ancak XV. yy.da, hükümet, manastır ve diğer özel mülkiyet sahiplerine, bu derebeyliklerden gelen köylüleri artık kabul etmemelerini emretmiştir (Makariy, 1911:16).

XVI. yy.a doğru hükümet, devlet hazinesine giren vergilerin düzenli ödenmediğini görerek, derebeyliğe bağlı tüm köylüleri toplumun tüm üyelerinin ödemekle sorumlu olduğu herkes iĉin zorunlu vergi sistemine (krugovaya poruka) bağlamıştır. Bu sistem aynı Şekilde devlet köylülerine de uygulanmıştır. Böylelikle her köylü bağlı bulunduğu birimin topraklarına bağımlı hale gelmiştir. Bu bağımlılık XVI. yy.'ın sonunda yasal olarak henüz ifade bulmasa da kendini iyiden iyiye göstermeye başlamıştır.

XVI. yüzyılda hem devlet hem de saray köylülerinin yaşamlarında farklı bir etkiye sahiptir. Ülkenin askeri savunmasındaki ihtiyaĉ, güçlü bir ordu kurulmasını gerektirmiştir. Devlet hazinesinde ise, ordu kuracak para yoktur. Bu sebeple hükümet de tek sermayesi olan topraklarını, ordu kurmak iĉin kullanmıştır. H k met, topraklarını, dinin koruyucusu olan kilise ve manastırlara satmıştır. Hristiyanlığı kabul eden Rus halkı, ölümden sonraki hayatlarını kurtarmak amacıyla, günahlarının kefareti olarak topraklarını kiliselere devretmişlerdir. Böylece, manastırların eline pek ĉok boş toprak geĉmiřtir. Kiliseler de bu toprakları, beylere satmışlardır. Toprakla beraber alınıp satılan köylüler, bu yolla beylerin eline düşmüşlerdir (Engelman, 1900:25).

III. İvan döneminde Merkezi Rus Devleti'nin kurulması sonrasında 1497 yılında bir Kanunname (Sudebnik) yayınlanmış ve bu kanunnameyle ĉiftĉilik yapan köylülerin istedikleri zaman köy değiştirme hakkı sınırlandırılmıştır. Köylüler sadece baharın gelişini müjdeleyen Yuryev Günü'nde yer değişimi yapabilişlerdir (Engelman, 1900:23).

XVI. yüzyılın II. yarısı, ülkenin mülkiyet yaşamını derinden sarsan ekonomik kırıma ve bozulmalarla ön plana çıkar. Orta sınıf tabaka harap olmuş ve ülkenin büyük bölgeleri boşalmıştır. Bunun farklı sebepleri vardır ancak en önemlisi ülkenin askeri gücünün aşırı gerilimli halidir. Kısa aralıklarla Tatarlarla, Lehlerle ve Almanlarla yapılan ağır savaşlar, küçük m klere sahip olan soylu sınıf üzerinde olumsuz etkiler göstermiştir. Zamanının çoğunu seferlerde geĉirdiklerinden kendi işlerini takip edememişler ancak köylülerinin önüne ağır vergiler koymaktan da geri durmamışlardır (Makariy, 1911:14).

XVI. yüzyılda Tatarlarla yapılan savaşın zaferle sonuĉlanması, köylülere yeni yerlere kaĉma imkânı vermiştir. Kazan, Astrahan ve Sibirya Hanlıklarının fetihlerinden sonra, Rus halkına yerleēecek yeni yerler aĉılmıřtır. Halkın büyük bölümü bu yeni yerlere g ĉ etmiştir. Özellikle sahiplerinin yanından ayrılma hakkı elde eden köylüler ve köleler geniş ve  zg r bir yaşam sürme umuduyla yeni bölgelere yerleşmişlerdir. Ülkenin orta kısmı neredeyse boşalmıştır. Toprak sahipleri arasında "ĉalıřan el" iĉin tartışmalar ĉıkmıř ĉ nk  boşalan topraklar devlete hala vergi ödemeleri gerektiğinden sahiplerine zarar vermeye başlamıştır. Bu tartışmaların galibi elbette köylülere daha fazla ayrıcalık verebilme gücüne sahip olan zenginler olmuştur. Düşük gelirli sınıf ise ekonomik aĉıdan yıkıma uğramıştır (Makariy, 1911:16).

Düşük gelirli sınıfın bu yıkımı, köylülerin topraklarından ayrılmaması iĉin hükümetin yasaklama getirmesi konusunda Őik yetlere yol aĉmıřtır. Boşalan topraklar, vergilerin düzgün ödenmemesine sebep

olduğu için devlet hazinesini de boşaltmış ve askeri gücün azalmasına neden olmuştur. Devlet, bu sorunların  n n  alabilmek için birtakım önlemler almak zorunda kalmıştır. Bunlardan ilki 1592 yılında gerçekleşen nüfus sayımıdır. İkinci ise 1597 yılında ar Fyodor Ioannovi tarafından yayımlanan devlet kararnamesidir. Bu kararnamede, kaçan ve kararname yayınlanmadan beş yıl öncesine kadar başka beyler tarafından kandırılan tüm köylülerin, eşleri, çocukları ve hayvanlarıyla beraber buldukları yerlerden alınarak eski yerlerine getirilmeleri emredilmiştir. Böylelikle köylüleri köleleştirme yolunda ilk adım atılmıştır (Engelman, 1900:29).

ar Fyodor Ioannovi'ten sonra tahta geçen ar Boris Godunov, 24 Kasım 1602 tarihli kararnamesinde, köylülerin küçük işletmelerden küçük işletmelere geçişine izin vermiş ancak büyük işletmelere geçmesini yasaklamıştır. Ancak bu kararname, zengin beylerin köylüleri kandırarak yanlarına çekmesine engel olmamıştır. Hatta bu beyler köylüler kendilerini bırakmasınlar diye onlardan borçlu olduklarına dair k ğit almaya başlamıştır. Bu k ğitlarla köylüler, sahiplerinin ebedi borçlusunu durumuna düşmüşlerdir (Engelman, 1900:39).

1601-1603 yılları arasında Rusya'da korkunç bir kıtlık yaşanmıştır. Köylüler perişan olmuşlardır. Onları besleyecek gücü olmayan beyler, oldukça kolay bir yöntem seçerek, tüm köylülerine özgürlük belgesi vermişler ve onları topraklarından kovmuşlardır. Büyük bir çoğunluğu ise özgürlük belgesi bile vermeden kıtlık sona erdikten köylülerini geri alacaklarını söylemişlerdir. Bu durum karşısında ar Boris Godunov, 1603 yılında bir kararname yayınlayarak, gönderdikleri köylülere tüm beylerin özgürlük belgesi vermelerini emretmiştir (Engelman, 1900:47).

Boris Godunov'dan sonra Rusya'da kimin ar olacağı ile ilgili bir karışıklık çıkmış ve Düzmece Dmitriy arlığını ilan etmiştir. Düzmece Dmitriy, kıtlıktan önce kaçak köylülerin beylerine geri dönmelerini, kıtlık zamanında gidenlerin ise, buldukları yerde kalmalarını emretmiştir (Makariy, 1911:17).

Düzmece Dmitri'den sonra arlığın başına geçen ar Vasiliy şuyskiy, kaçak köylüleri kabul eden beylerin her yıl için hazineye 10 ruble, köylülerin eski beylerine 3 ruble ceza ödemelerini şart koşmuştur (Makariy, 1911:17).

Mihaile Fyodoroviç Romanov arlığa geldiğinde, toprak beylerinin köylülerine açtığı davalarla ilgilenen vakit bulamamıştır, bir an önce arlık sistemindeki karışıklığu çözmek ve ülkenin refahını sağlamak için uğraşmıştır. Ancak yine de küçük mülkiyet sahibi beylerin sıkıntılarını kayıtsız kalamamış ve kaçak köylülerin bulunup getirilmesi için 10 yıllık bir süre belirlemiştir (Makariy, 1911:18).

Mihaile Fyodoroviç Romanov'un ardından tahta geçen Aleksey Mihayloviç, her şeyden önce beylere tabi olan ve son 10 yıl içerisinde kaçan köylülerin listesinin hazırlanmasını emretmiştir. Listelerin hazırlanmasının ardından ar, "Sayım listelerine göre topraksız köylüler, onların çocukları, kardeşleri ve yeğenleri süresiz olarak buldukları yerde kalacaklar." ifadelerinin yer aldığı bir kararname yayınlamıştır (Engelman, 1900:57).

Aleksey Mihayloviç arlığında "Kilise Kanunları" (Sobornoye Ulojeniye) adı verilen bir kanunlar kitabı yayınlamıştır. Bu kanunlar kitabıyla kaçak köylülerin dönmesi için verilen süre azaltılmış, kaçakların aranıp bulunması ve 1626 yılından itibaren kayıtlı oldukları beylerine, tüm yakınlarıyla beraber iade edilmeleri emredilmiştir. Böylelikle "Kilise Kanunları" köylüleri çiftliklere, yurtluklara ve beylerine bağlayarak onları köle köylü statüsüne d ş rm ştur (Makariy, 1911:18).

Bu kanunlar kitabı köle köylüleri ve sahiplerini yurtluk ve çiftlik şeklinde iki gruba ayırmıştır. Yurtluk sahipleri devlete ait topraklarda yaşarlar ve bu yüzden köle köylülere özgürlük verme, başka bir yurtluğa gönderme gibi haklardan yoksundurlar. Çiftlik sahipleri ise kendilerine ait topraklarda yaşarlar ve iftliği, iftlikle beraber kanunlar kitabında tam anlamıyla toprağa bağlanan köle köylüleri satma hakkına sahiptir. Kanunlar kitabı köle köylülere de birtakım haklar tanır. Köylü gerekirse beyini dava edebilir ya da onunla sözleşme imzalayabilir. Ancak bu sadece k ğit üzerinde kalır (Makariy, 1911:19).

Kanunlar kitabını hazırlayanlar, ne yazık ki köle köylüleri, beylerinin keyfi davranışlarından korumayı ve bey ve köle köylü arasında eşit hak ve eşit sorumluluk sağlamayı ihmal etmişlerdir. Bu önemli ihmal, acımasız beylerin köle köylülerin etlerine tırnaklarını geçirmelerini geciktirmemiştir ve doğanın kanunu gereği, g c s z olan g c l  olana boyun eğmek zorunda kalmıştır. Toprak beyleri, köle köylüleri para cezasına, bedensel işkencelere maruz bırakmışlar ve onları bir karış toprak vermeden satmaya başlamışlardır. Fakir, umutsuz bağımlı köle köylüler ise her türlü eziyete boyun eğmek zorunda kalmışlardır (Makariy, 1911:20).

Köylülerin toprak kölesi olarak muamele görmesi, I. Petro'nun tahta çıkmasıyla sağlamamıştır. I. Petro, devletin oldukça zor durumda olduğu dönemde arlığın başına geçmiştir. XVII. yüzyıl sonu devletin acil ihtiyaı olan reformların yerine getirilmesinin gerekli olduğu dönemdir. Bu sebeple I. Petro, ilk olarak devletin askeri gücünü yani orduyu düzenlemeyi, ardından ise, ülkenin ticari gelişimini sağlamak amacıyla Rusya'yı Baltık kıyılarından Avrupa'ya yaklaştırmayı hedeflemiştir. Ancak devlet hazinesinde yeterince para

olmaması ve güney sınırlarında Türklerle olan mücadele, bu hedeflerini gerçekleştirmeyi engellemiştir (Engelman, 1900:89).

I. Petro maddi sıkıntıları gidermek için vergi sistemini revize etmenin gerekli olduğuna karar vermiştir. Daha önceleri, devlet hazinesi giren vergiler topraktan alınmaktadır. Kimin ne kadar toprağı varsa, o ölçüde vergi ödemektedir. Şehirlerde ve şehrin çevrelerinde yaşayan halk ise, hanesinin büyüklüğüne göre vergi ödemekle mükelleftir. Vergiden muaf olan tek sınıf, ev işlerinde kullanılan kölelerdir çünkü bunlar vatandaş olarak değil, sahibin özel malı olarak sayılırlar. Alınan bu vergiler, ülkenin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığından, I. Petro her haneden alınan vergi sistemi yerine, kişi başı vergi toplama sistemini getirir. Daha önce ev köleleri, köylüler tek bir hane altında bir bütün olarak sayılırken, şimdi her biri devlete karşı sorumlu birer birey olarak vergi ödemek zorunda bırakılırlar. Toprak beyleri, bu durumu kendi lehlerine çevirmede geç almazlar ve kölelerinden vergi toplamaya başlarlar. Bu şekilde daha önce toprağa bağlanan köle köylüler, ev köleleriyle aynı statüye konularak bu kez de tamamen beylerine bağımlı hale gelirler. Görevleri sadece toprağı işlemekken, artık sahipleri ne emrederse onu yapmak zorunda kalırlar (Engelman, 1900:95).

Beylerin köle köylülere karşı bu tutumları, 1720 yılında I. Petro tarafından çıkarılan bir kararname ile resmîyet kazanır. Söz konusu kararnamede köylülerden, "beylerine bağımlı kişiler" olarak söz edilir ve beylere, köle köylülerine istedikleri şekilde ceza vermek hakkı tanınır. Durum böyle olunca da köle köylüler, daha önceleri sahip oldukları beylerini dava etme hakkından da mahrum bırakılmış olurlar. Bu kararnamede, soyluları ve büyük tüccarları da ilgilendiren kararlar vardır. Soylular, askeri görevlerini yerine getirmek, büyük tüccarlar ise vergi borçlarını ödemek zorundadırlar. Aslında bu kararnameyle I. Petro devletin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tüm halkı köleleştirmiştir, denilebilir. I. Petro, bu kararnamede, köle köylülerin acıması durumunu aslında fark etmiş ve bir nebze olsun durumlarını iyileştirmek için bir kanun yaptırmıştır ancak Senato tarafından bu kanun yayınlanmamıştır. Bu kanuna göre beylerin, toprak vermeden kölelerini satmaları yasaklanmış, kölelerin satılmasının gerekli olduğu durumlarda ise tek olarak değil, tüm ailesiyle beraber satılmaları uygun görülmüştür. Ayrıca köle köylüler, beylerinin rızası olmadan askere gidebilirler. Şehirlerde yaşayan köleler ise, beylerinin onayı doğrultusunda ticaret ve avcılıkla uğraşarak, küçük burjuva sınıfına geçebilir ve böylelikle özgürlüklerini kazanabilirler. Tüm bu ayrıcalıklar, ne yazık ki köle köylülerin durumlarının iyileştirilmesine katkıda bulunmamış, aksine onları daha çok köleleştirmenin ötesine geçememiştir (Engelman, 1900:109).

XVIII. yüzyıl toprak köleliğinin en parlak dönemini geçirdiği yüzyıl olmuştur. 1726 yılında, yeni bir kararname çıkarılmış ve sahiplerinin izni olmadan köle köylülerin mevsimlik çalışmalara gitmesinin önü kapanmıştır. 1741 yılında İmparatoriçe Yelizaveta Petrovna'nın yayınladığı kararnamede ise, köle köylülerin onlardan beyleri sorumlu olduğu için vatan borçlarını yerine getireceklerine dair yemin etmeleri engellenmiştir. Bu kanunla toprak beylerinin köylüler üzerindeki egemenliği bir kez daha tasdik edilmiştir. 1742 yılında çıkarılan kararnamede, köle köylülerin beylerinin onayı olmadan askerliğe başvurmaları yasaklanmıştır. 1747 yılı kararnamede, toprak beylerine, köylüleri askerlik için satma hakkı vermiştir. Bu durum özellikle bu hakkı gerçek bir ticarete dönüştüren az gelirli toprak beyleri için bulunmaz bir fırsat olmuştur. 1760 yılında, toprak beylerine köle köylülerini Sibirya'ya sürgüne gönderme hakkı tanınmıştır. Çariçe Yelizaveta Petrovna'nın hâkimiyet dönemi, Rus köylüsü için, katlanması oldukça zor olan bir dönemdir (Engelman, 1900:139).

II. Yekaterina'nın hüküm sürdüğü yıllara da pek çok kararname yayınlanmıştır. Bu kararnamelerdeki yasalarla köylüler gitgide köleleştirilmişlerdir. Öyle ki, 22 Ağustos 1767 ve 30 Mart 1781 yılları arasında beylerine içinde buldukları durumdan yakınan tüm köylüler kırbaç ve kürek cezasına çarptırılmışlardır (Engelman, 1900:165).

Bu dönemde, halkın aydın kesimi, köylülerin çektikleri ıstırapı görmeye başlamış ve köle köylülerin durumların iyileştirilmesi gerektiği yönünde düşünceler ortaya atılmıştır. Hatta bir grup aydın toprak köleliği sisteminin kaldırılması gerektiğini söylemişlerdir. Bu yöndeki düşüncelerin ortaya çıkmasında, III. Petro'nun, soylu sınıfı zorunlu askerlik görevinden muaf tutması etkili olmuştur. Çünkü hükümet, köylüleri toprak beylerine ve soylu sınıfa bağımlı kılarken, köle köylülerin toprak işlerini idare etmesi, soylu sınıfın da bu süreçte askerlik hizmetini yapması bahane edilmiştir. Ancak şimdi solular askere gitmeyecekse, ortada köylülerin de bağımlı yaşamasını gerektiren bir sorun kalmayacak demektir (Makariy, 1911:23).

II. Yekaterina, köleliğin yaygınlaşmasına ve daha da yerleşmesine çok büyük katkıda bulunmasına rağmen, hiç kimsenin, örneğin soyluların etkisinde kalmadığı edebi eserlerinde bu sistemin kötü yanlarını, beylerin acımasız, saygısız, vahşi tutumlarını eleştirir. Çariçenin bu tutumu, onun çarlığı döneminde vodviller, piyesler kaleme alınan pek çok yazarın eserlerinde yansımaları bulur. Bu yazarlardan en önemlilerini Radişçev ve Novikov olarak belirtmek doğru olacaktır. "Peterburg'tan Moskova'ya Yolculuk" isimli eserinde Radişçev, köle nüfusunun acı yaşamının tüm yanlarını açıkça ortaya serer. İlk olarak Radişçev,

açık yüreklilikle toprak köleliğinin koşullarının hafifletilmesi değil, tamamen kaldırılması fikrini ortaya atar. Bundan sonra da toprak köleliğinin kaldırılması yönünde mücadele başlar (Makariy, 1911:25).

XVIII. yüzyıl sonu toprak beylerinin hâkimiyetine kısıtlama getiren bir kanunun ortaya çıkmasına sahne olur. 5 Nisan 1797 yılında İmparator I. Pavel, köle köylülerin bayram günlerinde ve haftada 3 günden fazla çalıştırılmasını yasaklar. Böylelikle hiçbir hakka sahip olmayan köylülerin durumlarını iyileştirme yönünde önemli bir adım atılmış olur. Bu süreçten sonra da bu gelişmelerin ardı arkası kesilmez (Makariy, 1911:25).

XIX. yüzyılın başında Rus hükümdarları içinde en insancıl olan I. Aleksandr tahta çıkar. Tarih, yüce gönüllü bu çara "muhteşem" lakabı vermiştir. I. Aleksandr tahta çıkmadan önce, toprak beyleri, köle köylülerinin tüm ailevi işlerine karışmışlardır. Ne zaman ve kiminle evleneceklerine, eşlerin ayrılmalarına beyler karar vermişlerdir. Aynı zamanda bir bey tek başına köylüsünün mevsimlik işlere gitmesini engelleyebilir ve ticaret yapmasını isteyebilir. Bunların dışında bir toprak beyi, köle köylüsü hakkında hiçbir yazılı kanuna dayanmadan, sadece kendi vicdanı ve kişisel düşünceleriyle yargılama yapabilir, üzerinde kaba kuvvet uygulayabilir. Hukuksal olarak yargılama hakkının olmadığı ağır cezalar toprak beyi, isterse suçlunun cezasının kesilmesi için mahkemeye başvurabilir. Köle köylü, toprak beyinden şikâyetçi olursa, bu bile suçlu sayılması için bir sebep olur ve çok ağır ve acımasız cezalara çarptırılır. Köle köylü sadece iki durumda, beyinin ülkesine ihanet ettiğini ve beyinin devlete ödediği vergi miktarını azaltmak amacıyla köle sakladığını kanıtladığında, beyinden şikâyetçi olabilir, hatta bunun karşılığında ödül bile alabilir. I. Aleksandr çarlığın başına geçince, bağışlayıcılığıyla tanınır. İmparator, sürgüne gönderilenlerin geri dönmesini sağlar, yargılanmadan hapse atılanların çıkarılmasını emreder, görevinden ihraç edilenlerin eski rütbelerini almalarına yardım eder (Engelman, 1900:183).

I. Aleksandr, tahta çıkmadan önce, devlete ait toprakların bir karışında dahi toprak kölelerinin çalışmayacağına, bu yüzden de imparatorluğa bağlı kölelerin sayısını arttırmayacağına sözünü verir ve sözünü yerine getirir. Ancak bu toprak kölelerinin kurtuluş sürecinde atılan çok küçük bir adımdır. 28 Mayıs 1801 tarihinde artık gazetelerde topraksız köle satışına dair ilanların bulunmayacağını belirten Çarlık emiri bildirilir. Bu kararnameden önce başkentte basılan gazetelerin bütün sayılarında at arabalarının, hızlı atların, maymunların yerinde oda hizmetçilerinin, marifetli aşçıların, eğitilmiş uşakların ve dış görünüşü iyi olan arabacıların satış ilanları yer almaktadır (Makariy, 1911:27).

I. Aleksandr, tahta çıkışından itibaren etrafında toprak köleliğine karşı olan, bunun için çalışan kişilerle yakın ilişkiler kurmuştur. Bu kişilerin arasında Kont Koçubey, Kont Stroganov, Kont Novosiltsev ve Prens Adam Çartoryskiy vardır. Bu kişiler başlarında bizzat İmparatorun bulunduğu toplantılar düzenlerler ve bu toplantılarda kölelik sorununu tartışırlar. Kont Stroganov, bu toplantılarda alınan kararları kâğıda geçirir. 12 Aralık 1801 tarihinde, bu toplantılarda alınan kararlar sonucu bir kararname yayınlanır. Bu kararnamede "halkı tarıma ve sanayiye yeniden teşvik etmeyi istediğimiz için, toprak beyinin hâkimiyeti altında bulunan topraksız köylülerin dışında herkesi kapsayacak toprak edinme hakkını gerekli görüyoruz." şeklinde bir ifade yer almıştır (Makariy, 1911:28).

Bu kararname kısa sürede etkisini gösterir, köylüler toprak satın almaya başlar ve böylelikle eski toprak sahibi köylü statüsüne geri dönerler. Bu şekilde köylüleri azat etme yolunda ilk adım atılmıştır. Mülkiyet hakkı köylüye iade edilmiştir. Ancak I. Aleksandr, bu adımdan yeterince memnun olmamıştır e köylülerin ağır borçlarının hafifletilmesi için girişimlerde bulunmuştur. 1802 yılında, Kont Rummyantsev, imparatora, toprak beylerine, belli bir tazminat karşılığında toprak vererek köylüleri azat etme hakkı tanıma üzerine düşüncelerinin yer aldığı bir rapor sunar. Kont Rummyantsev, bu köylülerden mülk sahibi çiftçiler sınıfı oluşturmayı teklif eder. İmparator, bu raporun danışma kurulunda incelenmesini emreder. Danışma kurulu kararının ardından 21 Şubat 1803 yılında Çarlık Kanunu yayınlanır. Bu kanunla ezilen halkın durumunun iyileştirildiği göze çarpar. Bu kanunlardan bazıları şu şekildedir:

1. Eğer toprak beylerinden biri satın aldığı ya da miras kalan köyle köylülerinden birilerini ya da tüm köyünü özgür bırakmak ve bununla birlikte onlara belli bir toprak parçası vermek isterse, karşılıklı anlaşma koşullarını sağlayarak, İçişleri Bakanlığı'nın iznine sunmalı ve izin alındıktan sonra Vatandaşlık Kurumu'na belirlenen koşulları bildirmeli ve kanunda belirtilen miktarda vergi ödemelidir.

2. Belli şartlara göre toprakla beraber beylerinden ayrılan köylüler başka bir statüye geçmek istemezlerse, beyleriyle beraber kendilerine ait topraklarda kalabilir ve kendilerine "özgür köylüler" statüsü oluşturabilirler.

3. Beylerinden özgürlüklerini alan, kendi topraklarına sahip olan köylüler, toprak beyleriyle aynı miktarda vergi öderler, çocuklarını askere gönderirler, devlet hazinesine devlet köylüleriyle aynı miktarda toprak vergisi verirler (Engelman, 1900:195).

Bu sözleşmelerin toprak beyi ve köle köylü arasında yapılması durumunda, bu sözleşmenin kabulü

için soylu sınıfın temsilcisinin taşra beyinin ve köylülerin vekili olan toprak beyinin imzaları gereklidir. Soylu sınıfın temsilcisinin ve taşra beyinin imzası köylülerin tüm şartları kendi istekleriyle herhangi bir baskı altında olmadan kabul ettiklerini göstermek içindir.

Çarlık Kanunu, toprak beyleri arasında büyük bir endişeye neden olur. Köylülerine karşı umarsızca davranmaya alışan toprak beyleri, içinde buldukları durumdan memnuniyetsizliklerini ifade ederler ancak üzerlerindeki yüksek iradenin kararına boyun eğmek zorunda kalırlar.

Köylüleriyle onların kurtuluşuna dair anlaşma yaptıktan sonra vefat eden beyleri vardır. Onların ölümünden sonra mirasçıları, köylülere verilen haklara itiraz edip, dava açmışlardır. Ancak I. Aleksandr döneminde açılan tüm davalar köylülerin lehine sonuçlanmıştır.

1809 yılında Kont V. Stroynovskiy, toprak köleliğinin kaldırılmasından yana olduğunu açıkça bildiren, toprak beyleri ve köylüler arasında yapılan anlaşmalar hakkında bir makale kaleme alır. Bu makale toprak köleliğinin savunucuları arasında korku ve endişeye neden olur. İmparatorun baş sekreteri Popov, İmparatora Stroynovskiy'in makalesinin devlete ihanet ettiğini yazdığı bir rapor verir ancak I. Aleksandr tam tersini düşündüğünden raporu reddeder. Toprak köleliğinin kaldırılmasının karşısından duran soyluların sayısı o kadar çoktur ki, bu durum köleliğin kaldırılması erteler ve süreci epey uzatır. İmparator, soyluların kölelerin durumunu iyileştirmelerini, onları zorlayıcı kararlardan kaçınmalarını talep eder (Engelman, 1900:226).

Rus İmparatorluğunun Baltık kıyılarında bulunan üç eyaletinde, Estlyandskiy, Kurlyandskiy ve Revelskiy'de, soylular kendi inisiyatifleriyle toprak köleliği sistemini kaldırır. Ancak bu olay, köylülerin yararına olmaz çünkü köylülere toprak verilmez. Soyluların bu kararı, sadece toprak beylerinin yararına olur, köylüler ise yine bağımlı durumda kalırlar (Makariy, 1911:31).

1818 yılında I. Aleksandr, Kont Arakçeyev'i görevlendirerek, toprak köleliğinin kaldırılmasına yönelik bir plan hazırlaması emreder. Ancak bu plan, toprak beyleri açısından uygun şartlar taşımak zorundadır, çünkü imparator, beylerin bir an önce köleliğin kaldırılması gerektiğinin bilincine varmalarını ve kendi istekleriyle gerekenleri yapmalarını ister. Kont Arakçeyev, köylüleri, işledikleri topraklarla beraber beylerinden satın almayı ve bunu yapabilmek için yıllık 5 milyon ruble bütçe ayırmayı teklif eder ancak bu plan uygulamaya geçmez (Makariy, 1911:32).

Hem imparator Pavel, hem de imparator Aleksandr'ın çarlığı döneminde alınan sıkı önlemlere rağmen, beylerin, köylüleri üzerindeki acımasız tutumları tüm gaddarlığıyla devam eder. Köylülerin bu konudaki şikâyetleri, valilere, İçişleri Bakanlığı'na ve hatta bizzat Çar'a kadar ulaşır. I. Aleksandr dönemindeki şikâyetler, sonuçsuz kalmaz, şikâyetlerin soruşturması yapılır ve suçlu beyler Danışma Kurulu'nda yargılanırlar. Kötü muamelede bulunan beyler, gözetim altında tutulur, çiftliklerini yönetme hakları azaltılır ve hatta çiftliklerinde yaşamaları yasaklanır. Eğer bir bey ağır bir suçla, örneğin cinayetle yargılanırsa, bu kez sıradan bir mahkeme kurulumu ve suçluluğu ispatlanan bey ağır cezalara çarptırılır.

Toprak köleliğinin kaldırılması için çok çaba gösteren I. Aleksandr, amacına tam olarak ulaşamamış, çok küçük bir kısmını gerçekleştirebilmiştir. Ancak toprak köleliği sorununu ortaya atarak bu utanç kaynağı sistemin kaldırılmasına yönelik çabaların fitilini ateşlemiştir.

I. Aleksandr'ın ardından tahta geçen I. Nikolay, toprak köleliğinin kaldırılmasına yönelik devraldığı bayrağı başarıyla ileri taşımıştır. Çar Nikolay, kölelik sorunu üzerinde çalışacak bir komite kurmuş ve komitedeki herkesin bu konu üzerinde araştırmalar yapmasını emretmiştir. Komite üyelerinin çalışmalarına yakından ilgilenmiştir. I. Nikolay'ın çarlığının başlarında köylüler arasında yakında köleliğin kalkacağı, köylülerin toprak sahibi olacağı ve vergilerden kurtulacağı söylentileri yayılmıştır. Ancak, I. Nikolay'ın tahta çıkışından 6 ay sonra 12 Mayıs 1826'da toprak köleliğinin kaldırılmasına yönelik duyulan söylentilerin asılsız olduğunu, bunların kötü niyetli kişiler tarafından uydurulmuş sözler olduğunu bildiren bir manifesto yayımlandı. Manifestoda, köylülerin itiraz etmeden yasalarla belirlenmiş olan sorumluluklarını yerine getirmeleri, vergilerini düzenli bir şekilde ödemeleri emredilmiştir. Bu manifestoyla eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı adına soylulara ithafen iki adet mektup ortaya çıkmıştır. Bu mektuplarda soyluların köylülere Hristiyanlığın gereklerine uygun bir biçimde davranmaları gerektiği bildirilmiştir (Engelman, 1900:245).

İmparator Nikolay Pavloviç, çarlık dönemi boyunca toprak köleliği sorununa dikkat çekmeye çalışmış ve toprak beylerinin keyfi davranışlarının kısıtlanması amacıyla pek çok kararname ve yasa çıkarmıştır. Çarlığının ilk zamanlarında sözünü ettiği toprak beyleri ve köylüler arasındaki karşılıklı ilişkinin düzenlenmesi için büyük çaba göstermiştir. Köle köylülerin durumlarını netleştirmek ve iyileştirmek için bir kanunlar kitabı yayınlanır. Bu kanunlar kitabında ilk kez toprak köleliğinin özü, nasıl olması gerektiği belirlenir ve toprak beylerinin keyfi uygulamalarına getirilen sınırlamalar açıkça kanunlarla ortaya konulur. Toprak köleliği her ne kadar özünde aynı kalmış olsa da, toprak beylerine getirilen kısıtlamaların ayrıntılı listesi sayesinde köle köylülerin çektikleri sıkıntılar fark edilir hale gelmiş ve artık yok sayılmalarının önüne

geçilmiştir. Kanunlar kitabında, köle köylülerin sahiplerine karşı itirazsız itaat etmelerinin gerekliliği belirtilmiştir. Ancak bu itaat, toprak beylerinin köylülere yasalara aykırı davranışlar uygulamalarıyla sona erecek şekilde düzenlenmiştir. Toprak beylerinin köylülere cezalandırma hakkı, onları sakatlamadan ya da hayatlarını tehlikeye düşürmeden cezalandırmaları şeklinde sınırlandırılmıştır. Ayrıca toprak beyleri, köle köylülerini Sibirya'ya sürgüne gönderme haklarını da kaybetmişlerdir. Bu kanunlar kitabıyla köle köylülere karşı ilk defa cansız bir eşya değil, bir insan gözüyle bakılmıştır. Bu kanunlar kitabı köylülere, toprak beylerinden şikâyetçi olma hakkı tanır. Sahibinden özellikle bizzat imparatora yazılan şikâyet mektupları ayrıntılı olarak incelenir ve köle köylü haklı bulunursa toprak beyi ağır cezalara çarptırılır. Ayrıca bir toprak beyinin devlete ödenen vergilerden kaçınmak amacıyla köle köylülerin bazılarını sakladığı bir köle köylü tarafından bildirilirse, köle köylü devlet tarafından azat edilmekle ödüllendirilir (Sokratovoy, 1911:36-37).

Toprak beylerinin ödeyecekleri vergilerin miktarını önceleri olduğu gibi yine sahipleri belirlemiştir. Köle köylülerin haftada 3 gün çalışmaları ve bayramlarda izinli sayılmaları kanunla tespit edilmiştir. Ancak bu, toprak beylerinin köle köylülere kişisel işlerinde kullanmalarını ve ücret karşılığında başka bir beyin hizmetine vermesini engellemiştir. Köle köylülerin satışı ile ilgili olarak gazetelerde çıkan ilanların basımı kesin olarak yasaklanmıştır ancak bu da beylerin insan ticareti yapmalarının önüne geçememiştir. İmparator Nikolay Pavloviç, hâkimiyeti boyunca köylülerin durumlarının iyileştirilmesi ve toprak beylerinin keyfi davranışlarının kısıtlanması için pek çok önlem almıştır. Bunun dışında da köle köylülerin, beylerinin rızasıyla, fabrika kurmalarına ve ticaret yapmalarına izin verilmiştir. İmparator Nikolay Pavloviç'in toprak köleliğe karşı verdiği mücadelede yanında her zaman General Kont Kiselev olmuştur. İmparator, Kont Kiselev'i toprak köleliği üzerine çalışmakla görevlendirmiştir. Kont Kiselev, 8 Kasım 1847'de toprak kölelerinin, çiftliklerin satıldığı müzayedelere katılma ve böylelikle toprak ve özgürlük edinme hakları elde ettikleri bir kararname yayınlar. Köle köylüler bu haklarını hemen kullanmaya başlarlar ve kısa zaman içerisinde yaklaşık 1000 köle köylü, kendi özgürlüklerini satın almışlar ve 5000 hektardan fazla toprak sahibi olmuşlardır. 3 Mart 1848 tarihinde köylülere kendi adlarına taşınmaz mal sahibi olma hakkı verilmiştir. Aynı yıl da "özgür çiftçiler" de "kendi topraklarında yaşayan devlet köylülere" ismini almışlardır (Engelman, 1900:256).

İmparator Nikolay Pavloviç, çarlığının son zamanlarında 1853 yılında başlayan ve Osmanlı İmparatorluğu - Rusya arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'yla uğraşmak zorunda kaldığından, toprak köleliğiyle ilgili çalışmalarını sürdürme imkânı bulamamıştır. İvan Engelman, Kırım Savaşı ile ilgili olarak "Savaş, hükümeti bir süreliğine iç düzenlemeleri unutmaya zorlamıştır, ancak bununla birlikte savaşla doğrudan ilişkili bir dizi acı olayın tecrübesi, toprak köleliğinin kaldırılması sorununun başarılı çözümünün baş nedeni olmuştur", der (Engelman, 1900:278).

İmparator Nikolay Pavloviç, hem Kırım Savaşı hem de toprak köleliği meselelerini kendisinden sonra tahta çıkacak olan Aleksandr Nikolayeviç'e miras bırakmıştır ve ona şöyle demiştir: "Sana, ne yazık ki istediğim gibi olmayan, oldukça zorlu pek çok görev bırakıyorum. Bunların seni zorlayacağına eminim." Bu sözlerle İmparator hem Kırım Savaşı'nı hem de toprak köleliği sorununu işaret eder (Makariy, 1911:39).

19 Şubat 1855 tarihinde, toprak köleliğini kaldırdığı için "Kurtarıcı" lakabını alan İmparator II. Aleksandr tahta çıkmıştır. Tüm Rus halkı, onun çarlığın başına geçmesiyle birlikte toprak köleliği ile ilgili çıkacak yeni manifestolar beklerler ancak Çar bu konunun aceleyle getirilmesini istemez, zaten henüz Kırım Savaşı da sona ermemiştir. II. Aleksandr'ın köle köylülerin özgürleştirilmesine yönelik ilk adımı, Peterburg soylularından oluşan bir delegeyi kabul ederek, onlardan halk adına yapılacak tüm iyi işlerde ön sıralarda yer almalarını istemek olmuştur. Ancak bu istek, karşılık bulamamış ve "iyi iş"ten kastın toprak köleliğinin kaldırılması olduğu anlaşılammıştır (Engelman, 1900:280).

1856 yılının Mart ayında Kırım Savaşı sona ermiş ve bununla birlikte şehirlerden toprak beylerinin çiftliklerine ve köylülerin evlerine kadar tüm Rusya'da toprak köleliğinin kaldırılacağı konuşulmaya başlanmıştır. 1856 Mart'ında Kırım Savaşı'nı kazanan Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında Paris Antlaşması imzalanmasının ardından Moskova'ya dönen İmparator, halk arasında köle köylülerin özgürleştirilmesine yönelik söylentilerin çoğaldığını öğrenmiştir. Sonrasında Moskova soylularından oluşan bir delegeyi bu konuyu görüşmek için bir araya toplamış ve şöyle demiştir:

Beyler, aranızda toprak köleliğini kaldırmaya niyetli olduğum yönünde söylentilerin çıktığını duydum. Böylesine önemli bir konuda çıkan farklı temelsiz söylentiler karşılığında, bu niyetimi henüz şimdi gerçekleştirmek istemediğimi sizlere açıklama gereği hissettim. Ancak, elbette beyler, sizler de biliyorsunuz ki kölelere sahip olduğunuz mevcut durum değişmeden kalamaz. Köylüler ve beyler arasında düşmanca duygular mevcut ve bu yüzden beylerin aleyhine birkaç üzücü olay gerçekleşti. Er ya da geç biz bu sistemi kaldırmak zorundayız. Bu yüzden toprak köleliğini, aşağı sınıfın kendiliğinden kaldırmasını beklemektense, bizim kaldırmamız çok daha iyi olacaktır. Beyler, sizden ricam bu işin nasıl gerçekleşeceğini düşünmenizdir.

Bu sözlerimi fikirlerini öğrenmek için tüm soylu sınıfa iletiniz (Fyodorov, 1966:59).

Toprak köleliğini kaldırma fikrini II. Aleksandr, kendi kendine, herhangi başka birinin etkisi altında kalmadan edinmiştir. II. Aleksandr, bu düşüncesini çok az kişiye söylemiştir. Bunlardan ilki, İçişleri Bakanı Lanskoj, diğerleri General Rostovtsev ve Ulaştırma Bakanı Çevkin'dir. İçişleri bakanı Lanskoj, toprak köleliği sorunuyla ilgilenmesi için büyük toprak sahibi arkadaşlarından Levşin'i kendine yardımcı olarak seçmiş ve birlikte çalışmışlardır. 7 Nisan 1856 tarihinde, Bakan Lanskoj, Levşin tarafından hazırlanmış olan ve köylülerle ilgili işlerin gidişatını gösteren bir belge sunmuştur. Bu belgede İmparatora bu işlerin yavaşlamadan ama aynı zamanda da acele etmeden devam ettirilmesi gerektiği bildirilmiştir (Engelman, 1900:291).

İmparator II. Aleksandr, büyük görevini yerine getirmek için ilk adımı atarak 3 Ocak 1857 tarihinde, başlarında Prens Orlov'un bulunduğu devletin yüksek makamlarında bulunanlardan oluşan bir komite kurar. Bu komite çalışmalarını gizlilik içinde yürütür çünkü İmparator planların ülkede zamanından önce duyulmasını ve heyecan yaratmasını istememiştir. İmparator, komiteye toprak köleliğinin devrini tamamladığını ve eski düzenin değişmesi gerektiğini kararlılıkla bildirir (Zayonçkovskiy,1968:68).

Toprak köleliğinin kaldırılması konusunda hükümete en çok yardımcı olanlardan biri General Rostovtsev'dir. General Rostovtsev, Prens Orlov'un ardından komiteye başkanlık etmiştir. General Rostovtsev, soyluların kölelik yanlısı düşüncelerine karşı duran ve köle köylülerin kurtulması için çabalayan önemli bir devlet adamıdır. General Rostovtsev, komite üyelerinden Prens Gagarin ve Korf'la beraber bir rapor hazırlayarak 1857 yılında toprak köleliğini kaldırma planlarını İmparator'a sunmuştur. Ancak rapordaki tutarsızlıklar nedeniyle İmparator, yazılanları değerlendirmeye almamış ve Levşin'e danışmıştır. Levşin, İmparator'a sınır ve batı bölgelerindeki illerden başlayarak köleliğin aşamalı olarak kaldırılmasını önermiştir. Bunun sebebi ise, bu bölgelerde yaşayan köle köylülerin, diğer ülkelerde özgürlüğüne kavuşmuş köylülerden özgürlüğün nasıl yaşandığını öğrenebilme imkânlarının bulunmasıdır. Levşin'in bu önerisi, komiteye sunulmuş ancak Prens Orlov, "köylülerin toprak sahibi olarak özgürleştirilmesi kararını imzalamaktansa ellerimi keserim" diyerek masaya vurmıştır (Makariy, 1911:47).

1857 yılında İmparator II. Aleksandr, yurtdışı seyahatine çıkmıştır. Bu durumdan faydalan komite üyeleri çok daha nadir biraraya gelmeye başlamış ve yaklaşık 10 aylık sürenin ardından toprak köleliğinin kaldırılmasının "hazırlık", "geçiş" ve "sonuç" olmak üzere üç döneme ayrılmasına karar vermişlerdir. Komite üyelerine göre hazırlık dönemi en az 50 yıl sürmelidir. II. Aleksandr, komitenin aldığı kararlardan memnun olmamasına rağmen onlara teşekkür etmiş ve komite üyelerinden General Nazimov'u, Litovsk ilinin toprak köleliğinin kaldırılmasına yönelik olumlu bir adım attığını duyurmak için Vilenskiy, Kovenskiy ve Grodnenskiy illerine göndermiştir ancak bu illerin yöneticilerinden olumsuz yanıt almıştır. Bunun üzerine 20 Kasım 1857 tarihinde, bir İmparator mektubu yayınlanmış ve mektupta, adı geçen illerde toprak köleliği sorununun çözümü için yerel bir komite oluşturulması emredilmiştir. Bu komitelerde, beylerin toprak sahibi olma hakkı saklı tutulacak ve köylülere çiftliklere bağlı küçük toprak parçaları verilecek ancak köylüler bu toprak parçaları için beylere vergi ödeyecek kararı alınmıştır (Sokratovoy, 1911:53).

20 Kasım 1857 yılında yayınlanan bu İmparator mektubunun kopyası, Rusya'nın tüm illerine ve soyluların temsilcilerine gönderilmiş, 23 Kasım'da da Litovsk beylerinin toprak köleliğinin kaldırılması yönünde gerekli işlemleri yapacaklarını anlatan bir bildiri yayınlanmıştır. Yayınlanan bu bildirin ardından Peterburg soyluları önce İmparator'un çağırısına tepki göstermişler, sonra da köle köylülerin durumlarını düzeltmek amacıyla birtakım yenilikler yapmışlardır. Çiftliklere bağlı küçük toprak parçalarını köylülere vererek, onları işleyebileceklerine, bunun karşılığında vergi alınacağına ya da köylülerin başka sorumlulukları yerine getireceklerine karar vermişlerdir. 9 Aralık 1857 tarihinde Peterburg soylularının temsilcileri ve tüm derebeyi prensleri İmparator'un karşısına çıkmışlar ve İmparator'un, toprak köleliğini kaldırmak için soyluların ellerinden geleni yapacaklarından şüphe duymadığı sözleriyle karşılaşmışlardır. İmparator'un bu sözlerinden sonra en azılı kölelik yanlısı beyler de dâhil herkes boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Köleliğin kaldırılmasına karşı çıkan beyler, köylülerin göletlerinde izinsiz yüzeceklerini, önlerinde şapka çıkarmayacaklarını bahane ederek sistemin devamını sağlamaya çalışmışlardır ancak başarılı olamamışlardır (Engelman, 1900:328). Üstelik köylülere karşı daha acımasız davranmaya başlayarak, aldıkları vergi miktarını artırmış, köylerini köylülerıyla beraber başka beylere satmış, istedikleri köylüyü sorgusuz sualsiz askere göndermişlerdir (Fyodorov, 1966:32). Kısacası kölelik sisteminin kaldırılmasına karşı olan beyler, sorunun çözüme kavuşmaması için ellerinden geleni yapmışlardır. Ancak Moskova soylularının en nihayetinde boyun eğmesinin ardından diğer küçük iller de işleri hızlandırmak durumunda kalmışlardır. Halka yakın duran alt sınıf din adamları da köylülerden yana durarak, işlerin hızlanmasına yardımcı olmuşlardır. 1858 yılında İmparator, toprak köleliğinin kaldırılması yönünde olumlu adımların atıldığını görünce, çalışmalarını daha önceleri gizli olarak yürüten komitenin artık açıkça hareket etmesini

uygun görmüştür. Komiteye tüm illere çalışmalarını 6 ay içinde tamamlamalarını bildirmeyi emretmiştir. Ancak köleliğin kaldırılmasını istemeyen, bunun karşısında duran beyler 6 aylık sürenin sonuca ulaşmaması için ellerinden geleni yapmışlardır. Bunun üzerine II. Aleksandr, 20 Temmuz 1858 tarihinde bir kararname yayınlayarak derebeyliklerde toprak köleliğinin kaldırdığını ve köylülerin özgür insan haklarına kavuştuğunu bildirmiştir. Bu kararname, kölelik yanlısı olanlara hiçbir engelin İmparator'u bu yoldan döndürmeyeceğini kanıtlamıştır (Sokratovoy, 1911:73).

İmparator II. Aleksandr, 1858 yılının sonbaharında Rusya'nın merkezi illerine bir seyahat yapmış, bu seyahatinde soylu sınıfın temsilcileriyle görüşerek onlardan büyük değişime iyi niyetle ve dikkatle yaklaşmalarını istemiştir. İmparatorun bu seyahati olayların gidişatını hızlandırmıştır. İmparator gittiği her yerde köylüler tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. 1859 yılının başlarında 11 ildeki komite, hazırlık çalışmalarını tamamlamışlardır. Halkın tüm kesimlerine ulaşan basımlarda da artık toprak köleliğinin kaldırılmasının şartları açıkça ortaya çıkmaya başlamıştır. Basımlarda cesur bir şekilde acilen köleliğin kaldırılmasının ve toprak kölelerinin toprak sahibi köylüler konumuna geçmesi için köylü ailelere toprak verilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır (Engelman, 1900:398).

Toprak köleliğinin kaldırılması için General Rostovtsev, çok emek harcamış, bu görevin kendisine verildiği için İmparator'a teşekkür etmiş ancak amacına ulaşmasında önüne çıkan engellerden çok yorulmuş, hastalanmış ve sonunda hayata veda etmiştir. Onun ardından çalışmaların başına Kont Panin getirilmiştir. Kont Panin'in başkanlığı altında komisyon çalışmalarını 10 Ekim 1860 tarihine kadar devam ettirmiştir. Bu komisyon daha sonra ismini Devlet danışma Kurulu olarak değiştirmiştir. Devlet Danışma Kurulu'nun ilk toplantısı 28 Ocak 1861 tarihinde bizzat İmparator II. Aleksandr'ın başkanlığında gerçekleşmiştir (Sokratovoy, 1911:72). Bu toplantıda, köleliğin kaldırılmasını isteyenlerle karşı çıkanlar arasında büyük tartışmalar çıkmış ve bunun sonucunda II. Aleksandr, Devlet Danışma Kurulu'nun nihai kararını vermesi için toplantıyı 15 Şubat tarihine ertelemiştir. Ancak tartışmalar 17 Şubat'ta yapılan toplantıda sona ermiştir. Bu toplantının ardından gizlilik içinde bir manifesto hazırlanmıştır. Bu manifesto Moskova Metropoliti Filaret Drozdov tarafından hazırlanmış, küçük değişikliklerin ardından İmparator II. Aleksandr tarafından imzalanmıştır. Toprak köleliğinin kaldırıldığını ilan eden bu manifesto 19 Şubat 1861 tarihinde imzalanmıştır. Ancak on milyonlarca köle köylüye özgürlük getiren bu manifesto ancak 5 Mart'ta yayınlanmıştır. Özgürlük haberi tüm Rusya'ya telgrafla bildirilmiştir. Böylelikle 20 milyondan fazla köylü özgür insanların sahip olduğu haklara kavuşmuşlardır. 21 Mart 1861 tarihinde özgürlüğüne kavuşmuş köylülerden oluşan bir delege, İmparator'a teşekkürlerini bildirmek amacıyla saraya gelmişlerdir ve İmparatora ve İmparatoriçeye kutsal "ekmek-tuz" sunmuşlardır (Makariy, 1911:56).

Sonuç

Kökü XI. yüzyıla dayanan, ancak XIV. Yüzyılda tam anlamıyla ortaya çıkan toprak köleliği sistemi, yönetime gelen çarların her birinin yaptığı yenilik ve değişikliklerle şekil değiştirmiş ve her geçen gün köylüler toprağa ve toprak beylerine daha bağımlı hale getirilmişlerdir. Ancak toprak kölelerinin çektiği sıkıntılar, her türlü yasal haktan mahrum oluşları, 18. Ve 19. Yüzyıllarda isyanlara sebep olmuştur. 1773-1775 yıllarında yaşanan ünlü Pugaçov isyanı, bunların en büyük çaplı olanıdır. Köle köylülerin isyanları, bunun yanı sıra Rusya'nın o dönemde içinde bulunduğu sosyal ve siyasi durumlar, 19. Yüzyılın ikinci yarısında, artık kölelik sisteminin kaldırılmasını zorunlu hale getirir. 1855'te hükümetin başına geçen Çar II. Aleksandr, uzun süren çalışmalar sonucunda 19 Şubat 1861'de toprak köleliğini kaldırdığına dair bir manifesto yayımlar ve yüzyıllardır uygulamada olan toprak köleliği resmi olarak kaldırılır ve II. Aleksandr "kurtarıcı Çar" unvanı alarak halkın gözünde kahraman olur.

Kaynaklar

- Bakır, Z.Z. (2016). *Modern Kölelik*. İstanbul: İnsamer, 2.
- Bozkurt, G. (1983). *Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik*, Ankara: Ankara üniversitesi.
- Civelegova, A. K., Melgunova, S. P., Piçeta V. İ. (1911). *Krepostnoye pravo v Rossii i Reforma 19 Fevralya*. Moskva: Tipografiya T-va Sitina.
- Engelman, İ. (1900). *İstoriya krepostnogo prava v Rossii*. Moskva: İzdaniye S. Skirmunta.
- Fyodorov, V. A. (1966). *Padeniye krepostnogo prava v Rossii*, dokumentı i materialı, Moskva: izdatelstvo Moskovskogo universiteta.
- Krepostnoye pravo i yego otmena: istoriya i sovremennost*, pod. red. D.L Slivak, A. V. Venkova i drugie. Sankt-Peterburg: FKİTS K79, EYDOS, 2005.
- Makariy, A. (1911). *Krepostnoye pravo na Rusi i osvobodeniye krestyan ot krepostnoy zavisimosti*. Peterburg: Sunodalnaya tipografiya.
- Sokratovoy, T.P. (1911). *Padeniye krepostnogo prava*. Moskva: Tipografiya T-va İ.D. Sitina.

Zayon kovskiy, P. A. (1968). Otmena krepostnogo prava v Rossii. Moskva:Prosveŗçeniye.

THE SERFDOM IN RUSSIA

Pelin ESEN

ABSTRACT

Slavery is an institution that has existed on earth for thousands of years. The slavery system, which deprives people of their rights and freedoms, has a deep-rooted history dating back to the Ancient Period. In the institution of slavery that emerged in the Medieval Period in Russia, while the slave class was composed of people from different races who were captured in wars, this situation changed with the country's transition to an economy based on agriculture, and it is seen that the peasant people started to be enslaved. In the XI. century, during the time of the Kievan Rus, there were no unfree peasants, but in order to increase the number of soldiers to be used in the wars to expand the borders of the country and, of course, the material power of the army, peasants were needed and taxes began to be collected from the them. Peasants were settled in the new places won in the wars, and these peasants were given land to operate by the state and encouraged to engage in agriculture. The state received taxes in return for the lands given to the peasants. The increase in taxes collected over the years has led to the development of new tax conditions and discrimination among the peasants according to their income. Towards the XIV. century, all peasants were bound to the state and subjected to tax liability, and the first step was taken towards slavery. In the XVI. century, the peasants were officially enslaved by being tied to the land and the state, with the law codes. With this feature, the slavery system in Russia differs from the slavery systems in other world countries. While people of other races were used as slaves in other world countries, Russian states enslaved their own people, their own peasants and ran their entire economy through them. The institution of slavery in Russia has been the country's main economic resource for centuries. As a result of the enlightenment and humanism movements that emerged in Western Europe and had an impact all over the world, the slavery system in Russia was abolished with the effort and influence of the country's leading intelligentsia only in the time of Alexander II.

Keywords: Slavery, The serfdom in Russia, The abolition of the serfdom